

منظور روشن

تأملی در نورپردازی شهری

نیلوفر رضوی
دکترای معماری

پایه‌های روشنایی در فواصل معین به‌هر حال حس ایمنی را به کاربران سواره و پیاده اما ایمنی و امنیت تنها احوالی نیستند که یک محیط را به سطح مطلوبی از خوشایندی می‌رسانند. در خلق احوال دیگر در محیط زندگی، آن‌چه در پرتو منابع نور به دید می‌آید به همان اندازه و گاه بیش از خود منبع در ارزیابی مخاطب از مکان تأثیر گذار است. در این جاست که شاید سطوح روشن بیش از منابع روشن باید مورد توجه طراحان باشند. (تصاویر ۱ و ۲) این مفهوم و روش‌های توجه به آن در طراحی روشنایی مقوله ناشناخته‌ای نیست. در کشورهایی که نزدیک به یک قرن سابقه طراحی روشنایی دارند، همین نکته مبنای ارتباط میان معماران و متخصصان روشنایی بوده است. در پیچیده‌ترین این روش‌ها، معمار تضاد درخشندگی برخی عناصر یا سطوح خاص را نسبت به دیگر اجزاء محیط به طور نسبی معلوم می‌کند، و متخصص روشنایی با محاسباتی نسبتاً طولانی و با در نظر گرفتن منبع مناسب، جلوه نهایی را به‌دست می‌آورد. این روش‌ها هنوز هم در برخی کشورها برای روشنایی اماکن مذهبی که احوال عاطفی خاصی دارد، مورد استفاده قرار می‌گیرد. اما اساس مشترک این روش‌ها، اهمیت سطوح دریافت‌کننده نور است. **متخصصینی که در مقیاس معماری، معماری منظر و طراحی شهری با خلق محیط سر و کار دارند، با توجه به نوع حیاتی که اثرشان در ساعات تاریک خواهد داشت، باید نقاط و سطوح مهم و کلیدی را از پیش مورد مذاقه قرار دهند. هدف، شدت و وسعت نورفشانایی بر این نقاط، یا به تعبیر ساده‌تر «منظور»، روشنایی آنها در هماهنگی با شخصیت و حیات محیط می‌تواند از صورت تصادفی خارج شود.**

گفتگوی تخصصی درباره طراحی روشنایی در معماری، معماری منظر و طراحی شهری، تنها عرصه‌ای نیست که با کمبود واژگان تخصصی و اشتراک لفظ در میان مفاهیم مختلف روبروست. کلمه «روشن» در اصل‌ترین معنای آن به شی‌ای اشاره دارد که در معرض پرتوهای نور قرار گرفته باشد. با این وجود امروز همین کلمه برای هرآن‌چه در مفهوم آشکار است نیز به کار می‌رود. گفتگو از آن‌جا پیچیده‌تر می‌شود که باز همین کلمه در تقابل با «خاموش» برای توصیف هر دستگاه فعالی، خصوصاً منابع نور، به کار برده می‌شود. لاجرم هر بار صحبت از روشنایی به میان می‌آید، مکان روشن و منابع نور همزمان در ذهن مخاطب تصویر می‌شوند. همین تصور مختلط گاه باعث شده است که طراحان و مجریان نیز روی منابع نور متعدد یا قوی را معیار موفقیت و مقبولیت یک منظر در شب فرض کنند.

بدون شک حضور هر منبع نور، فارغ از شدت و گستره نفوذ پرتوهای آن، حسی از ایمنی و امنیت را در مخاطب ایجاد می‌کند. این امر در طراحی مسیرهایی که امنیت و ایمنی مهم‌ترین نیاز کاربران باشد و سرعت بالا و عملکرد محدود، چهره یکنواختی را برای محیط ایجاد کند، می‌تواند اهمیت بسیار داشته باشد. به همین سبب، روش‌های طراحی منبع محور بیشترین موفقیت را در طراحی مسیرهای تردد سواره داشته‌اند. با وجود آن‌که روشنایی منابع خیابانی تقریباً ثابت است و این امر کارایی آن‌ها را در شرایط مختلف جوی و ترافیکی دچار نوسان می‌کند، اما اثر حضور

تصویر ۲

تصویر ۱

با این اوصاف در طراحی روشنایی منظر، متخصصین با دوگانگی ذاتی سطوح در محیطی مواجه هستند که نورفشانایی شبانه در آن، عناصر طبیعی را در کنار دست‌ساخته‌های بشر روشن خواهد کرد. علاوه بر این پیچیدگی فرایند تطابق چشم در فضای باز و تغییر بازتاب‌های محیط در شرایط مختلف جوی بر دشواری پیش‌بینی جلوه نهایی می‌افزاید. دقت به فرم و آشکار شدن عملکرد دست ساخته‌های بشر یا عناصر اصطلاحاً سخت فراتر از مقوله‌های امنیت و ایمنی که پیشتر نیز بررسی شده، ارزش‌های زیبایی شناختی و تأثیر روانی «منظر شبانه» را تعریف می‌کنند. اما آن‌چه بعضاً فراموش می‌شود، پویایی و انعطاف عناصر طبیعی یا نرم منظر است که می‌تواند موفقیت طرح کلی روشنایی را با چالش مواجه کند. خصوصیات ظاهری عناصر طبیعی (مانند فرم زمین، شکل و رنگ پوشش گیاهی، سطح آب‌های راکد یا جاری در محیط و...)، شدت جذب نور توسط این عناصر و تغییر این خصوصیات در شرایط مختلف جوی و فصول گوناگون از مواردی هستند که گاه از فرط تعدد از دید طراحان مخفی می‌مانند. لیکن در مواردی که ظرافت طرح روشنایی بر همین خصوصیات استوار شده است، با مناظری بدیع، ماندگار و زنده روبرو می‌شویم. (تصویر ۳) به طور خلاصه شاید بتوان گفت در طراحی روشنایی منظر، آن‌چه به دید می‌آید و به دل می‌نشیند، «منظور روشن» است.

تصویر ۳

پی‌نوشت:

- 1) Lighting for Exterior Environments (An IESNA Recommended Practice)- RP-33-99
- 2) Lighting Design and Application, Vol.31, NO. 4, May 2001